

Yapılı Çevrelerin Fiziksel Engelliler Yönüyle Kullanılabilirliği: İzmir Kenti Örneği

Emine MALKOÇ TRUE¹, Hatice SÖNMEZ TÜREL¹

¹ Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 35100, Bornova, İzmir

Geliş Tarihi (Received) : 07.06.2013 - Kabul Tarihi (Accepted) : 12.07.2013

Özet

Mekânı oluşturan her türlü yapısal öge ve bileşenin dış mekân standartlarına uygunluğunu sorgulayarak, yapılı çevrenin fiziksel engelliler yönüyle kullanılabilirliğini ortaya koymak ve elde edilen veriler doğrultusunda mevcut durumun iyileştirerek daha engelsiz mekânların yaratılabilmesi yönünde öneriler getirmek bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışma, İzmir İli merkez ilçeler genelinde yürütülmüş olup, bu amaç çerçevesinde yapılı mekânlar ile bu mekânlara erişimde önemli rol oynayan erişim bileşenleri engelli kullanıcıların görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Değerlendirmede anket yöntemi kullanılmış, ankete katılanlara; kullanıcı profilini tanımlamaya ilişkin genel sorular ile kullanıcının yapılı çevreyle olan ilişkilerini belirlemeye ilişkin sorular yöneltilerek, engelli kullanıcıların yapılı çevreye ilişkin görüşlerinin alınması ve elde edilen verilerin yardımıyla engelli kullanımına yönelik yapıcı önerilerin getirilmesi hedeflenmiştir. Çalışma sonucunda yapılı fiziksel çevrelerin sahip olduğu yetersizlikler ve bu yetersizliklerden kaynaklanan sınırlamalar nedeniyle engelliler açısından önemli bir sorun haline dönüştüğü belirlenmiştir. Bu bağlamda İzmir Kentinde yaşayan fiziksel engelli kullanıcıların; yapılı çevreyle ilişki durumlarını, yapılı çevreye erişim durumlarını, yapılı çevrenin tasarımının engelli kullanımıyla ilişkisini geliştirmeye ve engelliler yönüyle yapılı çevreye olan yaklaşımın daha olumlu hale getirilebilmesine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel engelli, yapılı çevre, engelsiz tasarım.

The Usability of Built Environments by Physically Disabled People: A Case Study in Izmir City

Abstract

The starting point of this research is putting forward the built environment's usability by disabled people via disputing the appropriateness of all kinds of structural elements and components that make up the place to open space standards and also giving recommendations in accordance with data obtained from the study for improving current situation and creating more barrier-free spaces. The study is carried out in the İzmir City center districts; and the built environment and the accessibility components were evaluated in the light of user opinions. In evaluation stage questionnaire method was used and general questions to identify the profile of the users and questions regarding the user's relationship with built environments were asked to the handicapped users. The research aimed to obtain the opinions of physically disabled users relating to built environments and, using the data collected, provide constructive recommendations towards implementing improved usability for this group. At the end of the study it was found that the built environment became a problem for disabled people because of its deficiencies and the limits because of these deficiencies. In this context, suggestions were given for improving the disabled users' relationship between built environment, accessibility opportunities, the relation of built environment's design with the disabled usage and to make the approach to the built environment much more positive.

Key Words: Physically disabled, built environment, barrier - free design.

İletişim Yazarı (Correspondence): Hatice SÖNMEZ TÜREL e-posta (e-mail): hsonmez@hotmail.com

ISSN : 2147 - 6683

©2013 Hasan Kalyoncu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi

GİRİŞ

Tüm insanlar eşit doğar ve topluma katılımda eşit haklara sahiptir. Ancak gerçek yaşamda kimi gruplar, sosyal durumları, bilişsel ve fiziksel farklılıkları açısından söz konusu bu haklara sahip olamamaktadır. Engelliler de bu grubun bir kategorisini oluşturmakta ve topluma eşit bireyler olarak katılamamaktadırlar (Subaşıoğlu, 2008). Engelli, Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğünde; “engeli olan” şeklinde tanımlanmakta (TDK, 2012) ve genelde hareket yeteneği sınırlanmış bireyi çağrıştırmaktadır (Karataş, 2002). “Engellilik” kavramı geniş bir kısıtlılık halidir ve tümüyle çevresel etmenlere odaklanmıştır. Engellilik, herhangi bir fiziksel, ruhsal ya da duygusal fonksiyonlarında bir etki olmasa bile doğrudan çevresel etmenlerle oluşabilen bir kısıtlılık halidir (Ürker, 2011). Hamile bir kişi ya da gerekli çevresel düzenlemelerin yapılmadığı bir mekânda bebek arabası ile dışarıya çıkmış bir kişi engelli kavramının içerisinde. Dolayısıyla engelli kavramının içine toplumda yaşayan her birey hayatını sürerken bir şekilde dâhil olmaktadır (Ürker, 2011). Hareket yeteneğini sınırlayan nedenler, doğuştan gelen, doğum sırasında karşılaşılan ya da sonradan yaşanan bir hastalık veya kaza sonucu ortaya çıkan bir işlev bozukluğundan kaynaklanmaktadır (Karataş, 2002). Birleşmiş Milletler’in (UN) yaptığı araştırmaların sonuçlarına göre, dünyada 500 milyon kadar engelli insan bulunmakta, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birinin hayatlarında bir çeşit engelle doğrudan ya da dolaylı olarak karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Ayrıca dünyadaki engellilerin % 80’i düşük gelirli ülkelerde yaşamakta ve temel hizmetlere ulaşamamaktadır (Koca, 2010). Fiziksel engelli kullanıcıların dış mekânlardan yararlanma hak ve özgürlüğünün en az diğer kullanıcılar kadar olduğu göz önüne alındığında, bu imkânın kendilerine sağlanması, toplumun daha sağlıklı ve verimli yararları için bir zorunluluktur.

Engellilerin içinde yaşadıkları fiziksel çevre, sahip oldukları fiziksel işlev bozuklukları / yetersizlikleri ve bunun yol açtığı sınırlamalar yüzünden büyük önem taşımaktadır (Karataş, 2002). Bu nedenle kentsel kamu mekânlarının ‘kamu’nun (toplumun) tüm bireylerinin ‘hakça’ kullanımı için yaşanabilir mekânlar olarak düzenlenmesi kentleşmenin bir gereği olarak görülmeli (Kaplan ve Öztürk, 2004) ve yapıları çevre; herkes için tasarlanmalı, yalın ve kolay algılanabilir olmalı, herkes için eşit kullanım sağlamalı ve süreklilik içinde kurgulanmalıdır (OZİDA, 2011). Toplumların gelişmişlik düzeyi, engelli bireylerinin toplumsal yaşama katılım oranı ile doğrudan orantılı olup, bu katılımın gerçekleşebilmesi, öncelikle yapıları çevreye engelsiz erişimin sağlanması ile olasıdır. Kaldı ki, kamusal mekânların fiziksel engelli kullanıcılar tarafından rahatlıkla kullanılabilir şekilde tasarlanması, sadece engelli bireylerin ya da onların beraberindeki kullanıcıların değil, aynı zamanda diğer tüm kullanıcıların da bu mekânları rahatlıkla kullanabilmesine olanak tanıyacağından, mekânların bu temel yaklaşımla tasarlanması bir gerekliliktir.

Engelsiz yapıları çevrenin oluşturulması için; açık alanlar (kaldırımlar, rampalar, merdivenler, yaya geçitleri, taşıt park yerleri, açık ve yeşil alanlar, kent mobilyaları), binalar (bina girişleri, bina içi yatay dolaşım, bina içi dikey dolaşım), toplu taşıma hizmetleri (taşıtlar, bekleme – aktarma – indirme – bindirme yerleri, duraklar, istasyonlar) ile bilgilendirme, işaretleme ve duyumsanabilir yüzeylerin (bilgilendirme ve işaretleme, duyumsanabilir – hissedilebilir yüzey) ayrıntılı olarak düşünülmesi, tasarım ve uygulamaya yön verecek standart, ölçü, ilke ve kurallara uygun olarak oluşturulması gerekmektedir (OZİDA, 2010).

Ülkemizde her geçen gün konuya ilişkin bilincin artmasının bir yansıması olarak gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar da artmaktadır. Kaplan ve Öztürk (2004) engelsiz tasarım kavramının sürdürülebilir kentsel gelişme olgusundaki yeri ve yasal çerçevesine, Müftüoğlu (2006) ve Erdem (2007), Güngör (2007), Mülayim (2009), Bekci (2012) engelli bireylerin fiziksel mekana erişim ve o mekanı kullanırken karşılaştığı sorunlar ve bu sorunlara neden olan etmenlere, Atıcı (2007) engelli bireylerin kentsel mekanda karşılaştıkları fiziksel ve sosyal problemler ile kentsel mekânın engelli bireyler tarafından kullanılabilirlik derecesine, Özdingiş (2007) açık yeşil alan tasarımı ve uygulamalarında bedensel engelliler ve görme engelliler yönünden tasarım ilkelerine, Özcan (2008) uluslararası standartlar temel alınarak fiziksel engelli bireylerin karşılaştığı sorunlara, Maraz (2009) engelli bireylerin kentsel dış mekânlarda erişimini etkileyen tasarım kriterlerine, Ekşil (2011) engelli

bireyler için dış mekan tasarım ilkeleri ve standartlara çalışmalarında yer vermiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; mekânı oluşturan her türlü yapısal öge ve bileşenin dış mekân standartlarına uygunluğunu sorgulayarak, yapılı çevrenin mevcut durumunu ve fiziksel engelliler yönüyle kullanılabilirliğini ortaya koymak ve elde edilen veriler doğrultusunda mevcut durumun iyileştirilerek daha engelsiz mekânların yaratılabilmesi yönünde öneriler getirmektir.

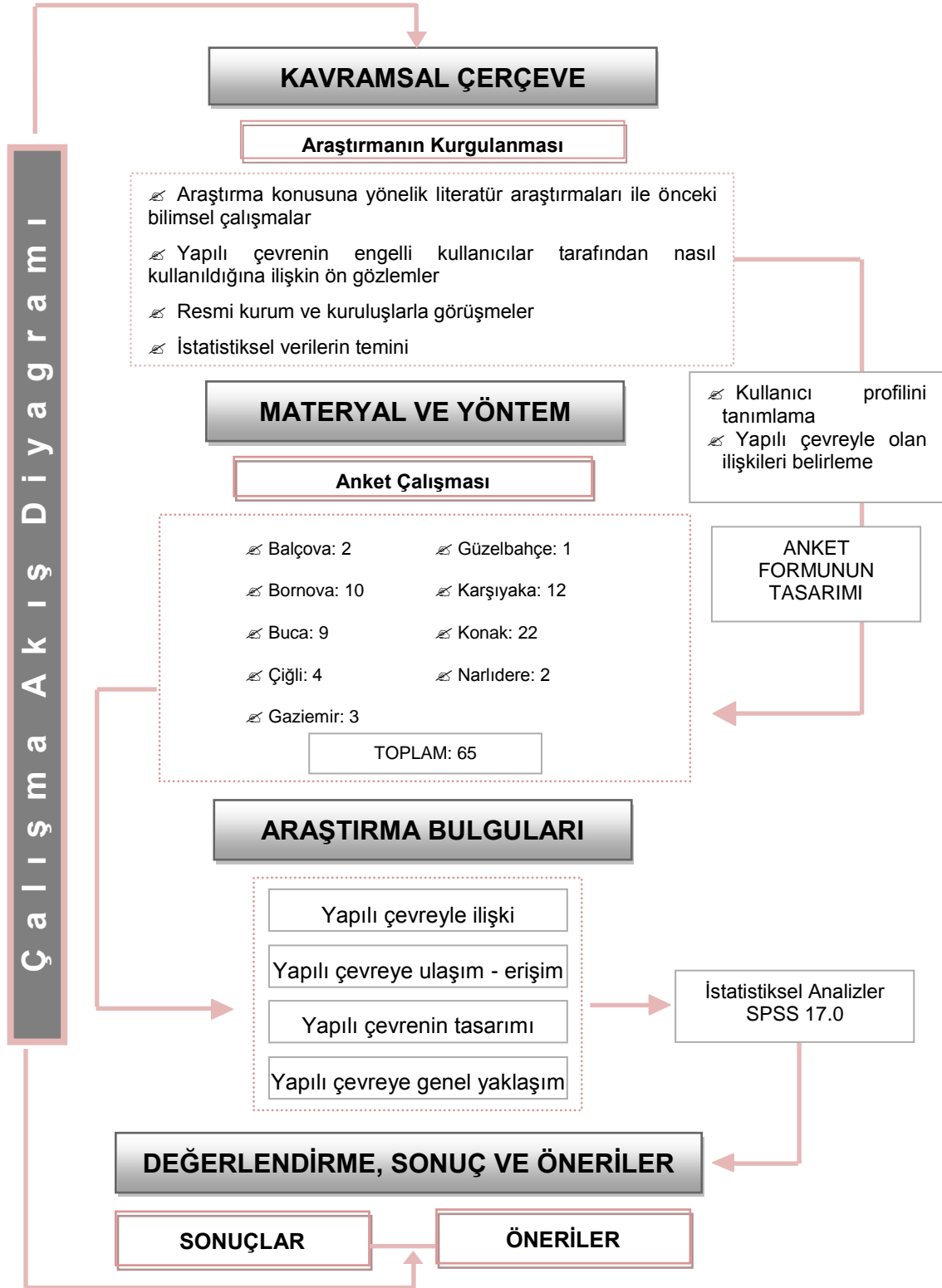
MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın materyalini; İzmir İli merkez ilçelerde yer alan insan eliyle üretilmiş ve kamunun kullanımına açılmış tüm yapılı mekânlar ve bu mekânlarla ilişki halinde olan fiziksel engelli kullanıcılar oluşturmaktadır. Ayrıca araştırma alanına ve konusuna ilişkin yazınsal kaynaklar, fiziksel engellilerin yapılı çevreyi kullanımına yönelik gerçekleştirilen gözlemler ile bu araştırma için özgün olarak hazırlanmış anket formu araştırmanın diğer materyallerini oluşturmaktadır. Çalışma, İzmir İli merkez ilçeler genelinde yürütülmüş olup; Balçova, Bornova, Buca, Çiğli, Gaziemir, Güzelbahçe, Karşıyaka, Konak ve Narlıdere ilçelerindeki yapılı mekânlar ve bu mekânlara erişimde önemli rol oynayan kaldırım, merdiven, yaya alt ve üst geçitleri, toplu taşıma araçları ve otopark alanları engelli kullanıcıların görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

2002 yılında, Türkiye İstatistik Kurumu ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan "Türkiye Özürlüler Araştırması" sonuçlarına göre, özürlü nüfusun Türkiye nüfusu içerisindeki oranı %12,29 olup, buna hamilelik vb. belirli bir süre hareket yeteneğinde kısıtlılar ile yaşlılık, sürekli hastalık dolayısıyla engelliler de eklendiğinde bu oranının çok daha üzerine çıktığı, bu grubun gündelik yaşamda özellikle yapılı çevreyi kullanırken büyük sorunlar yaşadığı ve toplumdan soyutlandıklarını hissettikleri için de mutsuz oldukları görülmektedir. Engelsiz tasarım çözümlerinin kolaylıkla çözeceği bu sorunlar hem çağdaş bir kent imajı hem de daha mutlu toplumların anahtarı olacağı düşüncesinden hareketle, İzmir kenti bu çalışma kapsamında araştırma alanı olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın konusunu, yapılı bir çevrenin fiziksel engelliler yönüyle kullanılabilirliği oluşturmaktadır. Mekân öge ve bileşenlerinin fiziksel engelli kullanıcılar tarafından kullanılabilirliğini değerlendirerek, bu öge ve bileşenlerin geliştirilmesine yönelik öneriler getirmeyi hedefleyen bu çalışma; konu / sorunun tanımlanması, veri toplama, bulguların değerlendirilmesi, sonuç ve öneriler olmak üzere başlıca 4 aşamadan oluşmaktadır (Şekil 1). "Konu / sorunun tanımlanması" aşamasında; konuya ilişkin bilimsel çalışmalar incelenmiş, ilgili kurum / kuruluşlarla görüşmeler yapılarak yapılı çevrenin engelli kullanıcılar tarafından nasıl kullanıldığına ilişkin ön gözlemler gerçekleştirilmiş ve araştırmanın kurgulanması çalışmalarına başlanılmıştır. Bu aşamada ayrıca araştırmaya konu olan fiziksel engellilere yönelik sayısal veriler elde edilmeye çalışılmıştır. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, T.C. İl Valiliği İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, T.C. İzmir Valiliği Engelliler Merkezi ve Bornova Belediyesi Engelliler Merkezi ile yapılan görüşmeler sonucu, engelli bireyler için sağlıklı bir nüfus tespit sisteminin olmadığı belirlenmiştir. Bu sorunun ardında ise konuyla ilgili kurum, kuruluş ve derneklerin birbirinden bağımsız olarak çalışmalarını sürdürmesi gibi sistematik ya da engelli bireylerin engellerini kabul etmemesi, ailelerin nüfus tespitinde engelli çocuklarını utanç sebebi olarak görmeleri ve saklamaları gibi sosyal nedenlerin bulunduğu tespit edilmiştir.

İzmir ili özürlü nüfusuna ilişkin en sağlıklı ve net bilgilerin 2000 yılı genel nüfus sayımında kaydedildiği belirlenmiş, sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda il, ilçe ve özürlü türü özelinde bir kayıt bulunamamıştır. Bu nedenle çalışmada 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarının kullanılmasına karar verilmiştir. Buna göre; 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre İzmir ili cinsiyete göre özürlü nüfus 58384 olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında özürlü nüfus, fiziksel engelli alt özürlü grubuna indirgenmiştir. Çalışmada fiziksel engelli alt özürlü grubu; doğuştan olan özürlüler (uzuv eksiklikleri, kalça çıkığı, çarpık ayak, kol felci, omuriliğin kese şeklinde dışa doğru çıkması (Meningomyelose), yapışik parmak, omurga eğrilikleri, kas hastalıkları), beyin felci, süregen kemik ve eklem iltihapları, romatizmal hastalıklar, çocuk felci, omurga eğrilikleri, travmatik özürlüler, kalıtsal ilerleyici sinir hastalıkları, cücelik, diğer ortopedik engel türleri şeklinde tanımlanmış (Özgür Bedenler, 2011) ve bu kullanıcıların sayısının İzmir ili genelinde 22637 olduğu saptanmıştır (TUİK, 2012).

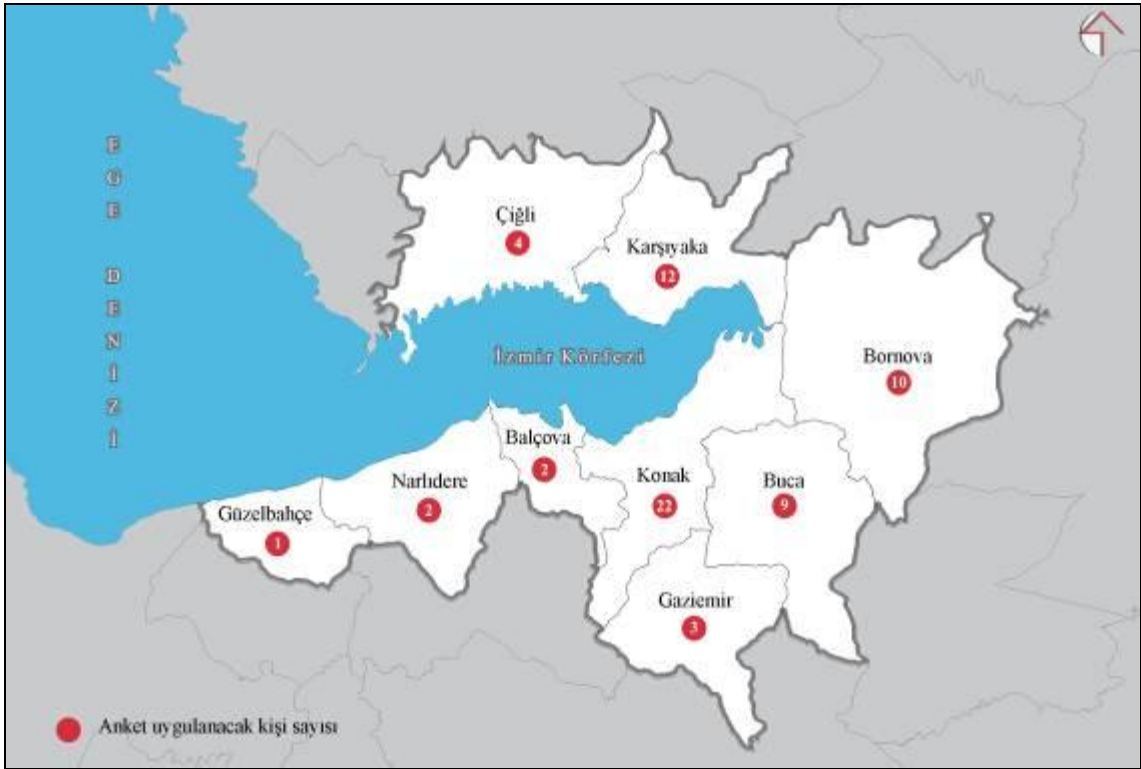
Şekil 1. Çalışma Akış Diyagramı

Araştırmanın ikinci aşaması olan “veri toplama” aşamasında, kantitatif araştırma tekniklerinden “yüz yüze anket yöntemi” kullanılmış, bu bağlamda değerlendirme kriterleri belirlenerek anket formları hazırlanmış ve araştırma alanına uygulanmıştır. Kullanıcı anketi uygulanacak kişi sayısının belirlenmesinde, aşağıdaki oransal örnek hacmi formülünden yararlanılmış (Newbold, 1995) ve % 95 olasılık ile % 2 hata payı esas alınmıştır. Ayrıca anket uygulanacak kişi sayısının hesaplanmasında, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Elemanlarından yardım alınmıştır.

$$n = \frac{N p (1-p)}{(N-1) \sigma^2 p x + p(1-p)}$$

Formülde; n = örnek hacmi, N = ana kitledeki hane halkı sayısı, p = örneğe girecek kullanıcıların oranı, px = oranın varyansdır.

Hesaplama; 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre “İzmir ili merkez ilçelerin şehir nüfusları toplamı (2.232.265)”, “cinsiyete göre özürlü nüfus” ve “özürlülük türü ve cinsiyete göre özürlü nüfus” birbirine göre oranlanmış ve elde edilen sayı “Ana Kitledeki Hane Halkı Sayısı (N)” olarak kullanılmıştır (TUIK, 2012). Yapılan hesaplama sonucunda anket uygulanacak kullanıcı sayısı 64 olarak belirlenmiş ancak tüm ilçelerin temsil edilebilmesi amacıyla Güzelbahçe ilçesinde de 1 adet anket gerçekleştirilerek anket uygulanacak kişi sayısının 65'e yükseltmesine karar verilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Anket uygulanacak kişi sayısının ilçelere göre dağılımı

Anket uygulanan 65 engelli kullanıcının belirlenmesinde olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden “kota örnekleme” ile “kartopu örnekleme” yöntemleri kullanılmış, çalışmaya İzmir ili merkez ilçelerinde yaşayan 15 yaş ve üstü kadın ve erkek fiziksel engelli kullanıcılar dâhil edilmiştir.

Uygulanan anket formlarının hazırlanması aşamasında, Türkiye’de ve dünyadaki konuya ilişkin çalışmalar referans alınmış ve yapıları çevreyi oluşturan alt mekânlar ile yapısal elemanlar göz önünde bulundurulmuştur. Anket formunun oluşturulmasında; Darnbrough and Kinrade (1979), Nichols (1981), Harris and Dines (1998), Neufert (1983), Stoneham and Thoday (1996), Watson ve diğ. (2001)’den yararlanılmıştır. Anket formlarının hazırlanma aşaması tamamlandıktan sonra doğru anlaşılabilirliğin sınanması amacıyla pilot uygulamaya tabi tutulmuş ve iç tutarlılığı test edilmiştir.

Ankete katılanlara;

- ✓ Kullanıcı profilini tanımlamaya ilişkin genel sorular
 - Demografik özellikler
 - Engel durumuna ilişkin bilgiler
- ✓ Kullanıcının yapıları çevreyle olan etkileşimini belirlemeye ilişkin sorular
 - Kullanıcıların yapıları çevreyle ilişki durumu,
 - Engelli kullanıcıların yapıları çevreye erişim – ulaşım durumu,
 - Yapıları çevrenin tasarımı ve engelli kullanımı,
 - Yapıları çevreye engelli kullanımı açısından genel yaklaşım

olmak üzere iki ana başlık altında açık uçlu ve kapalı uçlu sorular (derecelendirme ölçekli sorular, zorunlu seçmeli sorular ve demografi soruları) yöneltilerek, engelli kullanıcıların yapıları çevreye ilişkin görüşlerinin alınması ve elde edilen verilerin yardımıyla engelli kullanımına yönelik yapıcı önerilerin getirilmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın “bulguların değerlendirilmesi” aşamasında veri toplama çalışmaları sırasında elde edilen tüm bulgular sistematik bir biçimde bilgisayar ortamına aktararak, SPSS 17.0 istatistik programı aracılığıyla analizler gerçekleştirilmiştir. “Sonuç ve öneriler” aşamasında ise konuya ilişkin sonuçlar ortaya konularak, elde edilen veriler doğrultusunda mevcut durumun iyileştirilmesi ve yeni tasarımların bu bakış açısıyla oluşturulması yönünde öneriler getirilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma kapsamında engelli kullanıcılarla gerçekleştirilen anketler 2 ana bölüm ve 6 alt bölümden oluşan açık uçlu, çoktan seçmeli ve derecelendirmeli sorulardan oluşturulmuştur. Anketin tutarlılığını test etme amacıyla gerçekleştirilen pilot çalışma sonrasında toplam 72 kullanıcıyla anket yapılmış, bu anketlerden örneklem planına uygun olan 65 adeti geçerli sayılarak değerlendirmeye alınmıştır.

Ankete katılan kullanıcıların profilini belirlemeye ilişkin yöneltilen genel soruların birinci bölümünü kullanıcıların demografik özelliklerinin ortaya konulduğu sorular oluşturmuştur. Buna göre; ankete katılan kullanıcıların % 38,5 kadın, % 61,5 erkek kullanıcılardan oluşmaktadır. Kullanıcılar arasındaki en yoğun yaş aralığı % 27,7 oranıyla 26 - 35 yaşlar arası olup 15 - 25 ve 46 - 55 yaş aralıkları % 15,4 oranıyla en düşük yoğunluğa sahip yaş aralıkları olarak belirlenmiştir.

Ankete katılan kullanıcıların medeni durumları incelendiğinde % 38,5’inin evli, % 61,5 oranındaki çoğunluğunun ise bekar olduğu saptanmıştır. Kullanıcıların hane halkı sayılarının genel olarak % 40,0’lık bir oranla 3 kişiden oluştuğu, bu oranı % 27,7 oranıyla 2 kişiden oluşan hane halkı sayısının takip ettiği belirlenmiştir. Kullanıcıların % 33,8 oranındaki bölümünün lise ve % 32,3’ünün ilköğretim mezunu olduğu saptanmış olup eğitim durumuna göre en düşük oranı % 7,7 ile üniversite mezunları oluşturmaktadır. Ankete katılan kullanıcıların çalışma durumları incelendiğinde; % 78,5 oranındaki büyük çoğunluğunun herhangi bir işte çalışmadığı, çalışan engelli kullanıcıların ise % 21,5 oranıyla sınırlı kaldığı saptanmıştır. Çalışan kullanıcıların

cinsiyete göre dağılımları değerlendirildiğinde ankete katılan kadınların % 92,0 oranındaki büyük çoğunluğunun herhangi bir işte çalışmadığı, erkeklerin ise sadece % 30,0 oranındaki bölümünün çalışıyor olduğu saptanmıştır.

Kullanıcıların ilçelere göre dağılımı örneklem planına uygun olarak gerçekleştirilmiş olup “Kaç yıldır bu ilçede ikamet ediyorsunuz?” sorusuna verdiği yanıtların % 40,0 oranıyla “15 yıl ve üzeri” ve % 29,2 oranıyla “doğduğumdan beri” yanıtlarında yoğunlaştığı gözlenmiştir. Ayrıca ankete katılanların; % 7,7’sinin “4 – 6”, % 7,7’sinin “7 – 10” ve % 6,2’sinin “11 - 14” yıldır aynı ilçede ikamet ettikleri saptanmıştır.

Anketin kullanıcı profiline ilişkin soruların yöneltildiği 1. bölümün 2. alt bölümünde ise kullanıcıların engel durumuna ilişkin sorular yöneltilmiştir. Buna göre kullanıcıların fiziksel engellerinin kaynağına göre oransal dağılımları % 41,5 “doğuştan” ve % 58,5 oranıyla ise “sonradan kazanılan” engel tipleri olarak belirlenmiştir. Ankete katılan kullanıcıların fiziksel engel türleri incelendiğinde % 26,2’sinin doğuştan uzuv eksiklikleri, kalça çıkığı, çarpık ayak, kol felci vb. “doğuştan olan özürler”, % 15,4’ünün “romatizmal hastalıklar”, % 24,5’inin “çocuk felci”, % 23,1’inin ise trafik kazası, iş kazası gibi dış etkenlerle ortaya çıkan sonradan kazanılmış “travmatik özürler” ve % 3,1’inin ise “diğer” özürler olduğu belirlenmiştir.

Kullanıcılara yöneltilen “Birinin yardımına ihtiyaç duymadan bağımsız hareket edebiliyor musunuz?” sorusuna % 41,5 oranında “Evet” yanıtı verilirken, % 24,6 oranında “Kısmen” yanıtı verilmiş, % 33,8 oranındaki kullanıcı ise bağımsız hareket edemediğini belirtmiştir. Ankete katılan kullanıcıların % 75,4 oranındaki büyük çoğunluğu yardımcı bir araç kullandığını belirtirken, % 24,6’sı kullanmadığını belirtmiştir. Buna göre en çok kullanılan yardımcı aracın % 71,4 oranıyla tekerlekli sandalye olduğu saptanmıştır. Bunu % 18,4 oranıyla koltuk değneği, % 6,1 oranıyla ikili koltuk değneği ve % 4,1 oranıyla da yürüteç (walker) izlemiştir.

“Üyesi olduğunuz herhangi bir dernek / kurum / kuruluş var mı?” sorusuna ankete katılan kullanıcıların % 56,9 oranındaki bölümü “Üye değilim” yanıtını vermiştir. Geri kalan % 43,1 oranındaki kullanıcının üye olduğu dernek / kurum / kuruluşların büyük oranda çeşitlilik gösterdiği gözlenmiştir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen anket çalışmasının ikinci bölümünde kullanıcıların yapılı çevreyle olan etkileşimlerini belirlemeye ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda kullanıcıların yapılı çevreyle ilişki durumları, yapılı çevreye erişim – ulaşım durumları, yapılı çevrenin tasarımı ve engelli kullanımı, yapılı çevreye engelli kullanımı açısından genel yaklaşımların nasıl olduğu sorgulanmıştır.

Engelli kullanıcıların % 64,6’sı evlerinden dışarıya rahatlıkla çıkabildiklerini belirtirken, % 35,4’ü soruya hayır yanıtını vermiştir. “Hayır” yanıtını veren kullanıcılara evlerinden dışarıya rahatlıkla çıkamamalarının nedenleri sorulduğunda % 23,1 oranındaki kullanıcı merdiven kenarında rampanın bulunmamasını, % 20,0 oranındaki kullanıcı bina giriş genişliğinin yetersiz olmasını, % 4,6 oranındaki kullanıcı ise sağlık sebeplerini, sokaklarındaki kaldırımlarda araçların park etmesini vb. dışarı çıkamama nedeni olarak göstermiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Dış mekâna rahatlıkla çıkamamalarının nedenleri

NEDENLER	Sayı	Yüzde
Asansörün bulunmaması	10	15,4
Var olan asansör kullanıma uygun değil	4	6,2
Bina giriş genişliği yetersiz	13	20,0
Merdiven kenarında rampanın bulunmaması	15	23,1
Var olan rampanın kullanıma uygun olmaması	10	15,4
Diğer	3	4,6

Ankete katılan kullanıcılara “Dış mekânları hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve kendilerine verilen seçeneklerden birden fazlasını işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre alışveriş, banka, sağlık vb. “zorunlu gereksinimler” % 86,2 oranıyla en yoğun kullanım amacı olurken, ikinci sırayı % 70,8 oranıyla “rekreasyonel aktiviteler” almıştır (Çizelge 2).

Kullanıcıların evden dışarıya çıkma sıklıklarını belirlemeye ilişkin yöneltilen soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde, % 55,4 oranındaki kullanıcının, her gün düzenli olarak dışarıya çıktığı, % 40,0 oranındaki kullanıcının haftada birkaç gün, % 3,1 oranındaki kullanıcının ayda birkaç gün, % 1,5 oranındaki kullanıcının ise haftada bir gün dış mekânları kullandıkları belirlenmiştir.

Çizelge 2. Dış mekânları kullanma amaçları

DIŞ MEKÂN LARI KULLANMA AMAÇ LARI	Sayı	Yüzde
Zorunlu gereksinimler	56	86,2
İş / Okula gitme amaçlı	19	29,2
Sosyokültürel aktiviteler	35	53,8
Engellilere ilişkin kurum, kuruluş ve dernek faaliyetlerine katılma	22	33,8
Rekreasyonel aktiviteler	46	70,8
Diğer	3	4,6

Araştırma kapsamında uygulanan anketin 2. ana bölümünün 2. alt bölümünde ise engelli kullanıcıların yapılı çevreye erişim – ulaşım durumları, erişim – ulaşım tercihleri, bu konuda yaşadıkları güçlükler ve nedenleri sorgulanmıştır. Buna göre kullanıcıların % 78,5 oranındaki büyük çoğunluğu bir yerden bir yere giderken en çok toplu taşıma araçlarını tercih ettiklerini belirtmiştir. Özel araçla gidenlerin oranı % 16,9 ve yaya olarak gidenlerin oranı ise % 4,6 ile sınırlı kalmıştır.

Bir yerden bir yere giderken toplu taşıma araçlarını tercih eden kişilere toplu taşıma araçlarından hangisini tercih ettikleri sorulduğunda büyük çoğunluğunun (% 88,2) “otobüs” kullandığı belirlenmiştir. Toplu taşıma aracı olarak ikinci sırada tercih edilen % 9,8 oranıyla “metro”, en az tercih edilen ise % 2,0 oranıyla vapur / feribot vb. “deniz taşıtları”dır.

Kullanıcıların gitmek istedikleri mekâna ulaşma durumlarının kolaylık / zorluğu 5 dereceli ölçeğe göre sorgulandığında % 44,6 oranındaki bölümünün zor ulaştığı ve yalnızca % 15,4 oranındaki kullanıcının soruya kolay ulaşıyorum yanıtını verdiği gözlenmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Gitmek istenilen mekâna ulaşma durumu

ARZU EDİLEN YERE ULAŞMADA ZORLUK	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kolay ulaşıyorum	10	15,4	15,4	15,4
Ulaşıyorum	7	10,8	10,8	26,2
Bazen zor ulaşıyorum	19	29,2	29,2	55,4
Zor ulaşıyorum	29	44,6	44,6	100,0
Ulaşamıyorum	0	0,0	0,0	
TOPLAM	65	100,0	100,0	

Ankete katılanlara, erişim / ulaşım esnasında karşılaşılabilecekleri sorunlardan oluşan bir liste verilerek etkilene düzeylerine göre derecelendirmeleri istenmiştir.

Buna göre soruya verilen “Çok etkiliyor” ve “Etkiliyor” yanıtları birlikte düşünüldüğünde; en çok etkilenilen konuların; % 90,8 oranıyla “Yolların bakımsız olması (% 58,5 + % 32,30)” ve “Toplu taşıma araçlarında fiziksel engellilerin binme ve inişini kolaylaştırıcı düzenlemelerin yetersizliği / eksikliği (% 61,5 + % 29,30), % 89,20 oranıyla “Kaldırım yüksekliklerinin uygun olmaması (% 61,5 + % 27,70)”, “Merdivenlerin standartlara uygun olmaması (% 56,90 + % 32,30)”, “Yollardaki alt yapı tesis ızgaralarının geçişi engellemesi (% 53,8 + % 35,4)” ve “Durakların engelli kullanıcılara uygun tasarlanmamış olması (% 61,5 + % 27,70)” olduğu saptanmıştır.

En az etkilenilen sorunun ise % 70,8 oranıyla “Engellinin kullanımına uygun otopark alanı yetersizliği (% 44,6 + % 26,2)” olduğu belirlenmiş olup ankete katılan kullanıcıların büyük çoğunluğunun listelenen sorunların tamamından doğrudan etkilendiği dikkati çekmiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Erişim / Ulaşım esnasında karşılaşılan sorunlar

KARŞILAŞILAN SORUNLAR	0	1	2	3
Kaldırım genişliklerinin uygun olmaması	% 3,1	% 12,3	% 26,2	% 58,4
Kaldırım yüksekliklerinin uygun olmaması	% 3,1	% 7,7	% 27,7	% 61,5
Kaldırımlarda hareketi kısıtlayıcı engellerin bulunması	% 3,1	% 9,2	% 30,8	% 56,9
Kaldırımların bakımsız olması	% 1,5	% 10,8	% 23,1	% 64,6
Kaldırımlarda rampaların bulunmaması	% 3,1	% 10,8	% 35,4	% 50,7
Rampaların yetersiz ya da standartlara uygun olmaması	% 3,1	% 9,2	% 35,4	% 52,3
Merdivenlerin standartlara uygun olmaması	% 3,1	% 7,7	% 32,3	% 56,9
Alt yapı tesis ızgaralarının geçişi engellemesi	% 3,1	% 7,7	% 35,4	% 53,8
Yolların bakımsız olması	% 1,5	% 7,7	% 32,3	% 58,5
Uygun hemzemin geçitlerin olmaması	% 1,5	% 12,3	% 23,1	% 63,1
Trafik ışığı sürelerinin kısa olması	% 3,1	% 15,4	% 36,9	% 44,6
Yaya geçitlerinin uygun konumlanmaması	% 1,5	% 10,8	% 35,4	% 52,3
Sinyalizasyon sistemi eksikliği	% 7,6	% 18,5	% 35,4	% 38,5
Yaya alt ve üst geçitlerinde asansör / yürüyen rampaların bulunmaması	% 3,1	% 10,8	% 24,6	% 61,5
Toplu taşıma araçlarında iniş - binme kolaylaştırıcı düzenlemelerin yetersizliği / eksikliği	% 4,6	% 7,7	% 26,2	% 61,5
Toplu taşıma araçlarında konforu sağlayıcı / iyileştirici düzenlemelerin olmaması / eksikliği	% 4,6	% 4,6	% 29,3	% 61,5
Durakların uygun tasarlanmamış olması	% 6,2	% 4,6	% 27,7	% 61,5
Uygun otopark alanı yokluğu	% 15,4	% 10,7	% 26,2	% 47,7
Uygun otopark alanı yetersizliği	% 20,0	% 09,2	% 26,2	% 44,6
Uygun otopark alanının işgali	% 16,9	% 09,2	% 23,1	% 50,8
Uygun otopark alanının uzaklığı	% 16,9	% 10,7	% 26,2	% 46,2

0: Etkilemiyor

1: Az etkiliyor

2: Etkiliyor

3: Çok etkiliyor

Anket çalışmasının 2. ana bölümünün 3. alt bölümünde, kullanıcılara “Yapılı Çevrenin Tasarımı ve Engelli Kullanımı (Genel Tasarım Konsepti – Uygulamada Yer Verilen Donatılar)” konularındaki düşüncelerini ortaya koymaya ilişkin çoktan seçmeli ve açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Kullanıcılardan öncelikle listesi verilen dış mekân tiplerinden en çok hangisini kullandıklarını belirtmeleri istenmiştir. Ankete katılan kullanıcıların en çok kullandığı dış mekânların % 35,4 oranıyla parklar, % 32,3 oranıyla yaya bölgeleri ve % 16,9 oranıyla

meydanlar olduğu belirlenmiştir. Pazaryerleri (% 4,6), spor alanları (% 6,2) ile piknik alanlarının (% 4,6) ankete katılan kullanıcılar tarafından düşük oranda kullanıldığının belirtilmesi dikkati çekmiştir.

Ankete katılan kullanıcılara yapıları çevreyi / dış mekânları kullanımları esnasında karşılaşılabilecekleri olası sorunlardan oluşan 6 maddelik bir liste verilerek, etkilenme derecelerini 0 - 3 arası (0: Etkilemiyor 1: Az etkiliyor 2: Etkiliyor 3: Çok etkiliyor) puanlamaları istenmiştir. Buna göre soruya verilen “Çok etkiliyor” ve “Etkiliyor” yanıtları birlikte değerlendirildiğinde en çok etkilenilen konuların başında % 93,9 oranıyla “Mekân içi dolaşım sisteminin engelli kullanımına uygun olmaması (% 35,4 + % 58,6) olduğu saptanmış olup listesi verilen tüm sorunlardan engelli kullanıcıların oldukça yüksek oranlarda (min. % 81,6) etkilendiği belirlenmiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Dış mekânları kullanım esnasında karşılaşılan sorunlar

KARŞILAŞILAN SORUNLAR	0	1	2	3
Mekân girişinin engelli kullanımına uygun olmaması	% 1,5	% 6,2	% 26,2	% 66,1
Mekân içi dolaşım sisteminin engelli kullanımına uygun olmaması	% 1,5	% 4,6	% 35,4	% 58,5
Aktivitelerin engelli kullanıcının katılımına olanak tanımaması	% 3,0	% 7,7	% 30,8	% 58,5
Kent mobilyalarının engelli kullanımına uygun olmaması	% 4,6	% 7,7	% 30,8	% 56,9
Alan içi donatı elemanlarının engellilerin hareketini kısıtlaması	% 4,6	% 13,8	% 26,2	% 55,4
Engellilerin kullanımına uygun tuvalet bulunmaması	% 1,5	% 6,2	% 18,5	% 73,8

0: Etkilemiyor

1: Az etkiliyor

2: Etkiliyor

3: Çok etkiliyor

Anket çalışmasının “Yapılı Çevreye Engelli Kullanımı Açısından Genel Yaklaşım” adlı bölümün ilk sorusunda ankete katılan kullanıcılardan İzmir kentinde en sık kullandıkları dış mekanlara üç örnek (park, meydan, yaya bölgesi, çocuk oyun alanı, pazar yeri, spor alanı, piknik alanı vb.) vermeleri ve mekân isimlerini açıkça belirtmeleri istenmiştir. Soruya verilen yanıtlar incelendiğinde engelli kullanıcıların İzmir kenti genelinde en sık kullandıkları dış mekânların çeşitlilik gösterdiği, genellikle oturdukları çevredeki dış mekânları tercih ettikleri, kent genelinde en çok öne çıkan dış mekânın % 12,8 oranıyla Konak Meydanı olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca mahalle ve semt parklarının da aynı oranda engelli kullanıcılar tarafından en sık kullanılan dış mekânlar olduğu belirlenmiştir. Engelli kullanıcılar tarafından belirtilen dış mekânlar arasında İnciraltı Engelliler Merkezi ve yakın çevresinin ise % 7,7 oranıyla üçüncü sırada yer aldığı saptanmıştır. Engelli kullanıcıların % 10,7 oranındaki bölümünün ise üç farklı mekân tipi belirlemede zorlandığı ve yalnızca iki dış mekân belirtebildiği dikkati çekmiştir. Ankete katılan kullanıcıların İzmir kenti genelinde belirttikleri dış mekanlar ve oransal dağılımları Çizelge 6’da verilmiştir.

Ankete katılan kullanıcılardan en çok sorun yaşadıkları üç yapıları / dış mekânı belirtmeleri istenmiştir. Soruya verilen yanıtlar incelendiğinde kullanıcıların en çok kamu kurum ve kuruluşlarının girişlerinde, ikinci sırada ise bir yerden bir yere erişim sırasında kullandıkları cadde, sokak ve bulvarlarda sorun yaşadıkları belirlenmiştir.

Kullanıcılara yöneltilen “Fiziksel engellilerin kullanımına uygun olduğunu düşündüğünüz başarılı bir dış mekân örneği verir misiniz?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde İnciraltı Engelliler Merkezi % 12,3 oranıyla en başarılı dış mekân olarak belirlenmiştir. Ayrıca kullanıcıların ikamet ettikleri çevrede kullandıkları parklar (% 10,7) da ikinci sırada en başarılı dış mekân tipi olarak belirlenirken, kullanıcıların % 10,8’i başarılı bulunduğu bir dış mekân olmadığını belirtmiştir.

Ankete katılan kullanıcılara “Tasarım sürecinde yer alma imkânınız olsaydı dış mekânlarla ilgili

neyi değiştirmek isterdiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtlar incelendiğinde kullanıcıların % 43,2 oranıyla “Yol, Kaldırım, Merdiven ve Rampalar” ı değiştirmek istediğini, % 16,9 oranındaki kullanıcının ise dolaşım konusundaki sorunları gidererek “Engelsiz Dolaşım” ı sağlamak istediği belirlenmiştir. % 12,3 oranındaki kullanıcı ise girişleri engelsiz hale getirmek istediğini ve yine aynı orandaki kullanıcı da engelli kullanımına uygun mekânların yaratılması gerektiğini belirtmiştir. % 9,2 oranındaki kullanıcı “engelsiz tasarım” yanıtını verirken % 6.1 oranındaki kullanıcı ise konuya ilişkin fikri olmadığını belirtmiştir. “Fiziksel engellilere yönelik dış mekânlardaki özel çözümlerin yeterliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?” şeklinde yöneltilen soruya ankete katılan kullanıcıların büyük çoğunluğu (% 75,4) “Yetersiz” yanıtını, % 24,6 oranındaki bölümü ise “Kısmen yeterli” yanıtını verirken, kullanıcıların hiçbiri çözümleri yeterli bulduğunu belirtmemiştir.

Çizelge 6. İzmir Kenti'nde en sık kullanılan dış mekanlar

İZMİR'DEKİ DIŞ MEKANLAR	1	2	3	Ort
Bornova Büyükpark	% 4,6	% 1,5	% 3,1	% 3,1
Buca Engelliler Parkı	% 0,0	% 4,6	% 0,0	% 1,5
Buca Parkı	% 1,5	% 0,0	% 0,0	% 0,5
Caddeler ve Sokaklar, Bulvarlar	% 1,5	% 4,6	% 4,7	% 3,6
Cumhuriyet Bulvarı	% 0,0	% 0,0	% 1,5	% 0,5
Dr. Ekrem AKURGAL Sevgi Yolu	% 3,1	% 0,0	% 1,5	% 1,5
Engelliler Derneği / Merkezi	% 3,1	% 1,5	% 0,0	% 1,5
Forbes Caddesi	% 1,5	% 1,5	% 1,5	% 1,5
Forum Bornova	% 1,5	% 0,0	% 1,5	% 1,0
Hasanağa Bahçesi	% 1,50	% 1,50	% 0,0	% 1,0
İnciraltı Engelliler Merkezi	% 9,2	% 3,1	% 10,8	% 7,7
İnciraltı Rekreasyon Alanı	% 3,1	% 7,7	% 1,5	% 4,1
Kamu kuruluşları ile girişleri	% 4,7	% 0,0	% 3,1	% 2,6
Kapalı AVM'ler (Agora, Kipa vb.)	% 1,5	% 3,2	% 1,5	% 2,1
Karşıyaka Caddesi	% 1,5	% 7,7	% 4,7	% 4,6
Karşıyaka Sahil Yolu	% 4,7	% 4,6	% 3,1	% 4,1
Kemeraltı	% 3,1	% 7,7	% 3,1	% 4,6
Kıbrıs Şehitleri Caddesi	% 3,1	% 4,6	% 1,5	% 3,1
Konak Meydanı	% 20,0	% 10,8	% 7,7	% 12,8
Kordon Yolu	% 3,1	% 4,6	% 4,7	% 4,1
Kültürpark	% 1,5	% 4,7	% 1,5	% 2,6
Meydanlar	% 0,0	% 0,0	% 4,7	% 1,6
Parklar (Diğer)	% 15,4	% 7,7	% 15,4	% 12,8
Pazaryerleri (İlçe Pazarları)	% 1,5	% 15,4	% 6,2	% 7,7
Spor Alanları	% 3,1	% 0,0	% 1,5	% 1,5
Şirinyer Pazarı	% 0,0	% 0,0	% 1,5	% 0,5
Ulaşım (Metro, otobüs durakları, garaj ve havaalanı, köprüler)	% 3,2	% 1,5	% 1,5	% 2,1
Yaya Yolları	% 1,5	% 0,0	% 0,0	% 0,5
Diğer	% 1,5	% 1,5	% 1,5	% 1,6
Cevap Yok	% 0,0	% 0,0	% 10,7	% 3,6

Takip eden soruda kullanıcılardan yaşadıkları ilçeyi 5 puan üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Kullanıcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde % 35,4'ünün yaşadıkları ilçeye 1 (en düşük) puan verdiğini, % 20,1'inin 2 puan, % 33,8'inin 3 puan ve % 9,2'sinin 4 puan verdiği, en yüksek (5) puan veren kullanıcı sayısının ise yalnızca bir kişiyle (%1,5) sınırlı kaldığı

gözlenmiştir. Aynı soru İzmir ili geneli için yöneltildiğinde benzer şekilde % 32,3 oranındaki kullanıcının İzmir Kenti'ne en düşük puanı verdiği belirlenirken, ankete katılan kullanıcılardan hiçbirinin 5 tam puan vermemesi dikkat çekicidir (Çizelge 7).

Ankete katılanlara "Çevrenizde yeni yapılan mekânların fiziksel engellilerin kullanımına uygun olduğunu düşünüyor musunuz?" şeklinde yöneltilen soruya verilen yanıtlar incelendiğinde; kullanıcıların % 56,9'unun yeni yapılan mekânların engelli kullanımına uygun olmadığını, % 30,8'inin ise kısmen uygun olduğunu düşündükleri saptanmıştır. Soruya olumlu yanıt veren kullanıcıların oranı % 12,3 ile sınırlı kalmıştır.

"Engelli bir birey olarak dış mekânları kullanırken toplumun diğer kesimlerinden soyutlandığınızı düşünüyor musunuz?" şeklinde yöneltilen soruya verilen yanıtlar incelendiğinde % 53,8 oranındaki kullanıcının tamamen, % 26,2 oranındaki kullanıcının ise kısmen soyutlandığını düşündüğü, toplumun diğer kesimlerinden soyutlandığını düşünmeyen kullanıcının ise % 20,0 olduğu saptanmıştır.

Çizelge 7. Yaşanılan kentin dış mekanlarının genel olarak değerlendirilmesi

PUAN DEĞERİ	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1	21	32,3	32,3	32,3
2	18	27,7	27,7	60,0
3	19	29,2	29,2	89,2
4	7	10,8	10,8	100,0
5	0	0,0	0,0	100,0
TOPLAM	65	100,0	100,0	

Bir sonraki soruda kullanıcılara kamu kurum ve kuruluşlarından beklentilerinin neler olduğu sorulmuştur. Ankete katılan kullanıcıların % 93,4'ü soruya yanıt verirken % 4,6 oranındaki kullanıcı konu hakkında fikir belirtmemiştir. Soruya verilen yanıtlar incelendiğinde genel olarak engelli bireylerin kendileriyle ilgili pozitif ayrımcılık yapılması ve hemen her konuda kendilerine öncelik tanınması gerektiği üzerinde durdukları, ayrıca engelsiz dış mekânların yaratılması, bir yerden bir yere ulaşım – erişim sırasında kaldırım ve yollardan, ortak kullanılan ulaşım araçlarına kadar tüm bileşenlerin engelli bireylere uygun hale getirilmesi, kamu kurum ve kuruluşlarına giriş – çıkışlarda yaşanılan zorlukların giderilmesi ve engellilerin toplumsal yaşama dâhil edilerek iş olanaklarının artırılması konularında beklentilerinin olduğu saptanmıştır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

İçerisinde gündelik yaşamın geçtiği yapı fiziksel çevre, sahip olduğu fiziksel yetersizlikler ve bu yetersizliklerden kaynaklanan sınırlamalar nedeniyle engelliler açısından önemli bir sorun haline dönüşmektedir. Engelli bireylerin yapı fiziksel çevrelerden yararlanma hak ve özgürlüğünün en az toplumun diğer bireyleri kadar olduğu gerçeğinin kabullenilmesi, tasarım ve uygulama çalışmalarının engelli bireyler temel alınarak gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Araştırma alanı olarak seçilen İzmir Kentinde yaşayan fiziksel engelli kullanıcıların yapı çevreyle olan etkileşimi incelendiğinde;

✓ Yapılı çevreyle ilişki durumları

- Engelli kullanıcıların yaklaşık üçte birlik bölümü evinden dışarıya rahatlıkla çıkamadıkları için dış mekânları kullanma şanslarını tamamen yitirmiş durumdadır. Bu durum

öncelikle engelli bireylerin yaşadıkları yapıların giriş – çıkışlarıyla ilgili fiziksel olanaklarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Dışarıya çıkan kullanıcıların ise oldukça büyük bir bölümü zorunlu gereksinimler nedeniyle dış mekânları kullanmak durumunda kalmaktadır. Bu da engelli kullanıcıların bir bölümünün mecbur kalmadıkça dış mekânları kullanma çabası içerisinde olmadığını göstermekle birlikte dış mekânların engelli kullanıcılar yönüyle konforunun sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Öte yandan bu durum engelli bireylerin sosyal yaşama katılım oranını düşürürken özellikle engelli kadınları erkeklere oranla daha çok etkilemektedir.

○ Engellilerin dış mekânları kullanma amaç ve beklentileri üzerinde eğitim durumlarının etkili olmadığı gözlenmiş, bu bağlamda her insanın rekreasyonel, sosyo-kültürel aktivitelere gereksinim duyduğu gerçeğinin engelli bireyler için de geçerli olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

○ Tüm fiziksel ve psikolojik engellere karşın engelli kullanıcıların büyük çoğunluğu dış mekânları sıklıkla kullanma eğilimindedir.

✓ **Yapılı çevreye erişim – ulaşım durumu**

○ Bir yerden bir yere ulaşım sırasında engelli bireyler toplu taşıma araçlarını tercih ederken, en çok tercih edilen toplu taşıma araçları otobüslerdir. Engelli kullanıcıların yaya olarak erişimi tercih etmemelerinin temelinde kent genelindeki erişim bileşenlerinin fiziksel engelli kullanıcıların hareket özgürlüğünü kısıtlaması yatmaktadır. Erişim / ulaşım için kullandıkları yöntem her ne olursa olsun engelli bireylerin büyük çoğunluğu arzu ettikleri yere ulaşırken zorluk yaşamaktadır. Tüm bu zorlukların temelinde yolların engelli kullanımına uygun olmaması, toplu taşıma araçlarında fiziksel engellilere ilişkin düzenlemelerin yetersizliği / eksikliği, kaldırım yüksekliklerinin uygun olmaması vb. özellikle belediye hizmetlerinde çözüm bekleyen sorunlar yatmaktadır.

○ Özellikle tekerlekli sandalye kullanan engelli bireyler erişim / ulaşım esnasında karşılaşılan sorunlardan en yoğun etkilenen grup olmasına karşın yardımcı araç kullanın ya da kullanmasın her iki gruptaki bireyler fiziksel bir engele sahip oldukları için tüm bu sorunlardan doğrudan etkilenmektedir.

✓ **Yapılı çevrenin tasarımının engelli kullanımıyla ilişkisi**

○ Engelli bireylerin cinsiyetleri, eğitim durumları ya da engel tipleri her ne olursa olsun en çok tercih ettikleri dış mekânlar parklardır. İzmir genelinde ilçelere göre dağılımlar incelendiğinde yine parkların öne çıktığı bazı ilçelerde ise ilçenin kendi yapısı itibarıyla yaya bölgeleri ya da meydanlar gibi diğer kamusal dış mekân tiplerinin parklardan daha çok tercih edildiği görülmektedir. Piknik alanı, pazar yerleri ve spor alanları gibi diğer dış mekânlar ise en az kullanılanlardır.

○ Kullanılan mekân tipi her ne olursa olsun en çok karşılaşılan sorunlar söz konusu mekânların kendi içerisindeki organizasyonundan kaynaklanmaktadır. Örneğin mekân girişinin ve mekân içi dolaşım sisteminin engelli kullanımına uygun olmaması vb. en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

○ Yardımcı araç kullanma / kullanmama durumunun mekân içerisinde yaşanan sorunlardan etkilenme derecesini değiştirmesine karşın her iki kullanıcı grubu da söz konusu sorunlardan engelli bireyler olmaları nedeniyle farklı derecelerde etkilenmektedir. Özellikle mekân içerisinde engelli kullanımına uygun tuvalet bulunmaması gibi spesifik sorunlardan yardımcı araç kullananların daha çok etkilendiği açıktır.

✓ **Yapılı çevreye kullanıcılar açısından genel yaklaşım**

○ İzmir kenti genelinde tüm engelli bireylerin rahatlıkla ulaşım kullanabildiği belirgin bir dış mekân bulunmamaktadır. Kullanıcılar genellikle ikamet ettikleri muhitlerde kendilerine en yakın olan dış mekânları tercih etmektedir. Aynı durum daha küçük ölçeğe indirildiğinde ilçeler bazında da geçerlidir. Kullanıcılar en çok yaşadıkları çevredeki mahalle parklarını tercih etmektedir.

○ Özellikle kamu kuruluş ve girişleri engelli bireylerin en çok sorun yaşadıkları dış

mekânlar olarak öne çıkmıştır. İnciraltı Engelliler Merkezi en başarılı dış mekan olarak gösterilmesine karşın oransal olarak arzu edilenin çok gerisinde kalmıştır. Özetle gerek İzmir kenti genelinde gerekse de ilçeler bazında engelli kullanımı açısından erişim / ulaşımdan mekânın tasarım ve uygulamasına kadar her yönüyle örnek olabilecek nitelikte bir dış mekân bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

- Engelli bireyler dış mekânlarla ilgili öncelikli olarak engelsiz dolaşım konusundaki sorunların giderilmesi gerektiğini ve fiziksel engellilere özel çözümlerin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Engelli kullanıcıların büyük çoğunluğu için yaşadıkları ilçe engelli kullanımı açısından başarısızdır. Benzer şekilde İzmir kenti için de aynı durum söz konusudur.
- Mevcut yapıları çevrenin yanı sıra yeni yapılan dış mekânlar da fiziksel engelli kullanıcılar yönüyle engelli kullanımı açısından başarılı bir yapı sergilememektedir.
- Tüm fiziksel ve sosyal engeller göz önünde tutulduğunda toplumun diğer kesimlerinden soyutlanmadığını düşünen kullanıcı oranı çok düşüktür. Özellikle tekerlekli sandalye kullanıcıları toplumdan soyutlandığını en yoğun hisseden engelli kullanıcı grubudur.
- Engelli bireyler kamu kurum kuruluşlarından daha sağlıklı, mutlu ve verimli bir yaşam için kendilerine yönelik pozitif ayrımcılık yapılmasını, hemen her konuda kendilerine öncelik tanınmasını, dış mekânlarda yaşadıkları sorunların çözülerek toplumsal yaşama dahil edilmesini ve iş olanaklarının artırılmasını beklemektedir.

Araştırma alanı olarak seçilen İzmir Kentinde yaşayan fiziksel engelli kullanıcıların yapıları çevreyle olan etkileşimini ortaya koymaya yönelik elde edilen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen strateji ve öneriler aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Yapılı çevreyle ilişki durumlarını geliştirmeye yönelik; öncelikle engelli bireylerin evlerinde dış mekânlara rahatlıkla erişebilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. İlgili yönetmeliklere engelli kullanımına ilişkin standartlar (bina giriş çıkışları, merdiven, rampa ve asansör çözümleri vb.) eklenerek uygun mimari projelerin hazırlanması ve bu projelerin engelli bireyler göz önüne alınarak üretilmesi, inşaat ruhsatının verilmesi aşamasında yasal yaptırımların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu sayede her iki cinsiyet ve toplumun her kesiminden engelli bireyin dış mekânları zorunlu gereksinimlerin yanı sıra diğer rekreasyonel aktiviteler için kullanabilmeleri sağlanarak sosyal yaşama rahatlıkla katılmaları ve bu sayede fiziksel gereksinimleriyle birlikte psikolojik konforları da sağlanmış olacaktır.

Yapılı çevreye erişim – ulaşım durumlarını geliştirmeye yönelik; yapılması gerekli öncelikli işlerin başında kent genelindeki erişim bileşenlerinin (kaldırım, rampa, merdiven, hem zemin geçitler, alt – üst geçitler, yollar vb.) engelli kullanımına uygun hale getirilmesi gelmektedir. Bu kapsamda kent genelinde tüm dolaşım sistemi bu bakış açısıyla yeniden değerlendirilmeli, yerel yönetimler yeni yapacakları tüm erişim bileşenlerinde engelsiz erişimi ilke edinmeli / misyon haline getirmelidir.

Bir yerden bir yere ulaşım sırasında en çok kullanılan toplu taşıma araçlarının başında gelen otobüsler istisnasız engelli kullanımına uygun olmalıdır. Diğer toplu taşıma türlerinin de bu bakış açısıyla engelli kullanımına uygun olması sağlanmalıdır.

Yapılı çevrenin tasarımının engelli kullanımıyla ilişkisini geliştirmeye yönelik; özellikle mahalle parkları başta olmak üzere kent genelindeki parklar, meydan ve yaya bölgelerinden başlanarak tüm kamusal dış mekânlarda engellilerin kullanımını kolaylaştıracak revizyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi,, piknik alanı, pazar yeri ve spor alanı gibi engelliler tarafından kullanılmayan ya da kısıtlı kullanıldığı belirlenen kamusal dış mekânların da engelsiz hale getirilmesi gerekmektedir. Söz konusu bu tür mekânların revizyonu sırasında özellikle mekân giriş – çıkışlarına ve mekân içi dolaşım sistemine öncelik verilmesi ayrıca mekân içi organizasyonun da bu bakış açısıyla elden geçirilmesi önemlidir. Bunun yanı sıra mekân içerisinde bulunan program ve donatı elemanlarının (wc, oturma elemanları, çöp kutusu vb.)

engellilerin kullanabileceği şekilde tasarlanması gereklidir.

Yapılı çevreye kullanıcılar açısından genel yaklaşımın engelliler yönüyle olumlu hale getirilebilmesine ilişkin, öncelikle ilçeler bazında engellilerin rahatlıkla erişip – ulaşabileceği fiziksel mekânlar yaratılmalı, kent genelinde ise bu tür mekânların artırılması hedeflenmelidir. Bu bağlamda gerek İzmir kenti genelinde gerekse de ilçeler bazında engelli kullanımı açısından erişim / ulaşımdan mekânın tasarım ve uygulamasına kadar her yönüyle örnek olabilecek nitelikte dış mekânların oluşturulması için çaba gösterilmelidir. Öncelikli olarak engelsiz dolaşım konusundaki sorunların giderilmesi gerekmektedir birlikte fiziksel engellilere özel çözümlerin yaygınlaştırılması zorunlu ve gereklidir. Yerel yönetimlerle ilgili kamu kurum ve kuruluşları; daha sağlıklı, mutlu ve verimli bir yaşam için engelli bireylere yönelik pozitif ayrımcılık yapmalı, hemen her konuda kendilerine öncelik tanımalı, dış mekânlarda yaşadıkları sorunları çözerek toplumsal yaşama dâhil edilmelerini sağlayacak önlemleri almalıdır.

BİLGİ

Bu makale Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen 2009 – ZRF – 013 No’lu Projenin bir bölümünden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

- Atıcı, İ., 2007. *Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekanın Kullanımı*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Sorunları Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.120.
- Bekci, B., 2012. *Fiziksel Engelli Kullanıcılar İçin En Uygun Ulaşım Akslarının Erişebilirlik Açısından İrdelenmesi: Bartın Kenti Örneği*. Bartın Orman Fakültesi Dergisi 2012, Cilt:14, Özel Sayı, 26 – 36, ISSN:1302 – 0943, EISSN: 1308 – 5875, s.11.
- Darnbrough, A. and D. Kinrade, 1979, *Directory for the Disabled, A Handbook of Information and Opportunities for Disabled and Handicapped People*. The Royal Association for Disability and Rehabilitation, Second Edition, ISBN: 0-85941-108-7, pp.208.
- Ekşil, Ö. Y., 2011. *Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri Bağlamında Ankara Kent Parklarının İrdelenmesi*. Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s.350.
- Erdem, H. E., 2007. *Ankara’da İç ve Dış Mekan Tasarımlarında Tekerlekli Sandalye Kullanıcılarının Yaşam Analizi*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.130.
- Güngör, C., 2007. *Alışveriş Merkezlerinin Engelliler İçin Erişebilirlik Standartları Kapsamında İrdelenmesi*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, s.299.
- Harris, C. W. and N. T. Dines, 1998, *Time – Saver Standarts for Landscape Architecture: Design and Construction Data*. McGraw – Hill Company, Second Edition, ISBN: 0 - 07 - 017027 -4, 9 divisions.
- Kaplan, H. ve M. Öztürk, 2004. *Engelliler, Kamu Mekanı ve Engelsiz Tasarım: Kamusal İç Mekanlarda İrdelenmesi İçin Bir Çerçeve*. Planlama 2004 /2: s.67 – 74.
- Karataş, K., 2002. *Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları, Bir Sosyal Politika Yaklaşımı*. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, Cilt: 2, Sayı:2.
- Koca, C., 2010. *Engelsiz Tasarım Kılavuzu*. Dünya Engelliler Vakfı, s.122.
- Maraz, E., 2009. *Özürülülerin Kent İçinde Erişebilirliğini Etkileyen Standartlar (Mecidiyeköy ve Yenibosna METrobüs Duraklarının İncelenmesi)*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Programı Yüksek Lisans Tezi, s.129.
- Müftüoğlu, U., 2006. *Tekerlekli Sandalye Kullanan Bedensel Engellilerin Kentsel Mekanları Kullanım Olanaklarının Trabzon Kent Merkezi Örneği Üzerinde İncelenmesi*. Karadeniz

- Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s.242.
- Mülayim, A., 2009. Bedensel Özürlüler İçin Mimari Mekan Tasarımı. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 180 s.
- Neufert, E., 1983, Yapı Tasarımı Temel Bilgileri – Tasarımcılar, Yapı Sahipleri, Öğretmenler ve Öğrenciler İçin El Kitabı. Çev: Abdullah Erkan ve Ayşe Önem Karadayılar, Güven Yayıncılık San. Tic. A.Ş., ISBN: 3 - 528 -18651 – 8, s.534.
- Newbold, P., 1995, Statistics for Business and Economics, Fourth Edition, Prentice Hall International Editions, New Jersey, ISBN: 0-13-185554-9, pp.867.
- Nichols, P., 1981, Disabled, An Illustrated Manual of Help and Self – Help. David & Charles London, ISBN 0-7153-7999-2, pp.190.
- Özcan, Y., 2008. Engelli Standartlarının Adana Kenti Açık ve Yeşil Alanlarında Analizi ve Uygulama Örnekleri. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s.216.
- Özdingiş, N., 2007. İstanbul Kent Parklarının Bedensel Özürlüler Açısından Değerlendirilmesin Yönelik Bir Araştırma. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Tasarımı Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi, s.178.
- Özgür Bedenler, 2011. Ortopedik Engelli Ne demek? Ortopedik Özur Nedir ve Ne demektir? http://www.ozgurbedenler.com/engelli_tutunma_barlari.asp?id=408&/ortopedik-engel, Erişim tarihi: 21.07.2011.
- OZİDA, 2010. Yerel yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara – Haziran 2010, Genel Yayın No: 49, ISBN: 978-975-19-4679-9, s. 122.
- OZİDA, 2011. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (OZİDA), Ulaşılabilirlik Broşürü.
- Stoneham, J. and P. Thoday, 1996, Landscape Design for Elderly and Disabled People. Garden Art Press, ISBN: 1–870673–20–4, pp.232.
- Subaşıoğlu, F., 2008. Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası* 2008, 9 (2): 399 – 430.
- TDK, 2012. Türk Dil Kurumu – Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50178cba766f67.68065432, Erişim Tarihi: 30.07.2012.
- TUİK, 2012. Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?nufus2000db2=&ENVID=nufus2000db2Env&report=ilce_koy_sehir_cinsiyet.RDF&p_kod=1&p_il=35&p_kod=1&desformat=html, Erişim Tarihi: 12.07.2011.
- Ürker, Ş., 2011. Türk Mevzuatında Özürlülük Terminolojisi. <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov13/ov13mak5>, Erişim: 10.01.2011
- Watson, D., A. Plattus and R. Shibley, 2001. Time – Saver Standarts for Urban Design. McGraw – Hill Company, ISBN: 0 - 07 - 068507 – X, 8 divisions.